

قرآن و معصومین (ع) پاسخگوی نیازهای بشر در هر عصری هستند/ پیشرفتهای ژنتیک سؤالات اخلاقی جدیدی را ایجاد کرده است

نویسنده کتاب اخلاق ژنتیک از دیدگاه قرآن و اهل بیت (ع) با بیان اینکه با توجه به ویژگی «فیاضیت» قرآن می توان مهمترین سؤالات و دغدغه های هر عصر را بر قرآن و کلام مفسرین آن یعنی سنت معصومین (ع) عرضه کرد و پاسخهای نابی را دریافت نمود، گفت: البته فناوری ژنتیک و دغدغه های اخلاقی که ایجاد کرده است نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود.

نویسنده کتاب اخلاق ژنتیک از دیدگاه قرآن و اهل بیت (ع) با بیان اینکه با توجه به ویژگی «فیاضیت» قرآن می توان مهمترین سؤالات و دغدغه های هر عصر را بر قرآن و کلام مفسرین آن یعنی سنت معصومین (ع) عرضه کرد و پاسخهای نابی را دریافت نمود، گفت: البته فناوری ژنتیک و دغدغه های اخلاقی که ایجاد کرده است نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود.

به گزارش خبرنگار مهر، در سالهای اخیر تحولات و پیشرفتهای قابل توجهی در علم ژنتیک پدیدار شده است. از این پیشرفتهای می توان به شناسایی و تهیه نقشه ژنتیک موجودات مختلف از جمله انسان، شبیه سازی، شناسایی علل ژنتیک بیماریها و تشخیص بیماریها بر اساس اطلاعات ژنتیک اشاره کرد. هر یک از این پیشرفتهای دستاوردهای نوین در شاخه های مختلف علم ژنتیک، به همراه خود مسائل و پرسشهایی را نیز در عرصه های مختلف اخلاق، حقوق و روانشناسی طرح کرده است. در حوزه اخلاق پیشرفت علم ژنتیک به ویژه در زمینه ژنوم انسانی و امکان استفاده نادرست از این دانش، موجب طرح پرسشها و نگرانیهای اخلاقی متعدد شده است. از جمله اینکه یافته های علم ژنتیک می تواند مورد سوءاستفاده کارفرمایان و بیمه گران قرار گیرد و اصول اخلاقی چون احترام به خودمختاری فرد، برابری و عدم تبعیض را خدشه دار کند. همچنین، به کارگیری گسترده ژن درمانی، می تواند به فرو نشاندن خصیصه های اجتماعی، مانند خصیصه های رفتاری یا فیزیکی نامطبوع و تجدید فعالیت اصلاح نژاد و استفاده از آن، به منظور ارتقای نژاد انسانی منجر شود. حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدرسول ایمانی خوشخو، دبیر کارگروه اخلاق کاربردی در مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره) و نویسنده کتاب اخلاق ژنتیک از دیدگاه قرآن و اهل بیت (ع) به سؤالاتی در این ارتباط پاسخ داده است که از نظر شما می گذرد.

*اخلاق ژنتیک و ژنتیک رفتاری به چه معنایی هستند؟

اخلاق ژنتیک حوزه ای از اخلاق کاربردی است که به حل و فصل مهمترین مسائل چالش برانگیز که بر اثر پیشرفت فناوری ژنتیک و مشخصاً مهندسی ژنتیک انسانی ایجاد شده می پردازد. ژنتیک رفتاری نیز در اصطلاح متداول آن دانشی است که به مشخص کردن ویژگیهای ارثی و ژنتیکی رفتار حیوانات غیرانسانی می پرداخته است و علی & shy; رغم میل فراوانی که محققین آن برای ورود به حوزه رفتار انسانی از خود نشان داده اند، به جهت برخی دلایل عملی و اخلاقی از قبیل تولیدمثل برنامه ریزی شده و کنترل شدید شرایط محیطی که زاد و ولد در آن صورت می گیرد ورود چندانی به این حوزه صورت نگرفته است؛ هرچند بعید به نظر می رسد چنین مواردی تاب مقاوت در مقابل عطش فراوان فعالین این حوزه برای پژوهش در مورد عوامل ارثی بروز صفات روانی و شخصیت ساز در نوع انسانی را داشته باشند.

*دستاوردهای جدید فناوری ژنتیک انسانی چه تأثیری بر حوزه اخلاق گذاشته و چه مسائل جدیدی را ایجاد کرده است؟

به طور کلی می توان گفت پیشرفت فناوریهای نوین که بر دانش ژنتیک استوار است، در دو حوزه مهمترین سؤالات اخلاقی را ایجاد کرده است، یکی ژنتیک پزشکی است و دیگری مهندسی ژنتیک انسانی. در حوزه ژنتیک پزشکی می توان ادعا کرد دغدغه های اخلاقی ایجاد شده عینی تر بوده و بیشتر مورد ابترلاست، در حالی که در حوزه مهندسی ژنتیک انسانی بیشتر دغدغه ها مربوط به آینده این فناوری و پیامدهای سویی است که ممکن است به همراه داشته باشد. اینکه رضایت مندی آگاهانه بیماران لاعلاج ژنتیکی که مورد آزمایشات ژنتیک قرار می گیرند چقدر معتبر بوده و تا چه حد در اخلاق کردن آنها نقش دارد؟ و یا سؤال از اخلاقی بودن افشای اطلاعات ژنتیکی یک بیمار جهت انجام اقدامات پیشگیرانه در مورد خویشاوندانی که در معرض ابتلا به بیماری وی هستند و دغدغه

هایی از این دست، سؤالاتی هستند که در اخلاق ژنتیک مطرح بوده و امروزه نیز مورد بحث قرار می‌گیرد. اما آنچه امروزه اخلاق ژنتیک را وارد مسائلی پیچیده تری کرده است ادعای دستکاری و یا حداقل امکان دستکاری ژنوم انسانی به منظور اهدافی است که برخی معقول و پذیرفتنی و برخی بلندپروازانه قلمداد شده‌اند.

بحث و بررسی در مورد اخلاقی یا غیراخلاقی بودن شیوه‌های خاص در مهندسی ژنتیک ممکن است با این سؤال شروع شود که اگر ما قادر باشیم با دستکاری ساختار ژنی انسان مبتلا به یک بیماری لاعلاج ژنتیکی مانند برخی انواع سرطان، وی و نسل وی را برای همیشه از رنج ابتلا به این بیماری خلاص کنیم، آیا این کار درست است یا خیر؟ این شروع کار است اما در نهایت ممکن است بحث‌های به این نقطه منتهی شود که اگر این امکان برای محققین به وجود آید که با انجام دستکاری‌ها ژنتیکی فرزندی با صفات فیزیکی و شخصیتی دلخواه و مطلوب والدین ایجاد کنند، آیا این دستکاری اخلاقی است یا خیر؟

در هر صورت همان‌گونه که «جان هریس؛ در مقدمه مجموعه «راهنمای جامع اخلاق ژنتیک؛ بیان کرده امروزه مهندسی ژنتیک این امکان را برای ما ایجاد کرده است که طراحی و مهندسی کیفیت نوع انسانی را به دست گیریم و این مسئله ایست که «فوکویاما؛ را واداشته تا از نظریه «پایان تاریخ؛ خود دست برداشته و بیان کند که چرخهای تاریخ مجدداً به حرکت افتاده است. در این میان وظیفه علمای اخلاق در هدایت چرخ تاریخ و تکنولوژی در مسیری که در نهایت به صلاح و فلاح ختم شود، بسیار حائز اهمیت است و هرگونه انحراف از مسیر صحیح، پیامدهایی را به همراه خواهد داشت که بشر آینده از آسیب‌های آن در امان نخواهد بود. کما اینکه مرور پیامدهای سوء و اسفبار برخی فناوری‌های نوین و دستاوری علمی بشر در دهه‌های گذشته می‌تواند شاهدهی بر این مدعا باشد.

*چگونه می‌توان از نص برای پاسخ به این سؤالات پاسخ یافت؟

بعضاً در بین برخی نواندیشان اسلامی این تلقی وجود دارد که قلمرو دین بسیار محدودتر از آن است که بتواند پاسخگویی حجم عظیمی از سؤالاتی باشد که پیش روی انسان مدرن در قرن حاضر است. دینی که از ظهور آن 14 قرن می‌گذرد چگونه می‌تواند خود را با نیازهایی تطبیق دهد که در جوامع پیشرفته امروز به تبع تغییرات و تحولات شتابان آن ایجاد شده است. در این فرصت مجال پرداختن به این سؤال مهم که در حوزه کلام جدید و فلسفه دین از جمله موضوعات جذاب است، وجود ندارد اما به همین اندازه اکتفا می‌کنیم که دین اسلام به عنوان دین خاتم و کتاب آسمانی آن به عنوان آخرین پیام هدایت از چنان جامعیتی برخوردار است که در هر عصر می‌تواند مرجع پاسخگویی به مهمترین سؤالات در حوزه انسان‌شناسی و دیگر حوزه‌های معرفت از جمله اخلاق باشد.

بخشی عظیمی از این قابلیت در ویژگی‌های نهفته است که شهید مطهری آنرا «فیاضیت؛ قرآن کریم نامیده است. قرآن کریم برخلاف آثار بشری مشتمل بر چند بطن و لایه معنایی است که نازل‌کننده آن همه آنها را مد نظر داشته و کلام خویش را به نحوی القا کرده است که همه آن معانی از کلام وی قابل برداشت باشد. همین ویژگی این امکان را به وجود آورده است که بتوان مهمترین سؤالات و دغدغه‌های هر عصر را بر قرآن عرضه کرد و جوابهایی را دریافت کرد که چه بسا از دید انسانهای گذشته مغفول مانده بود. اگر از این زاویه به قرآن کریم و نصوص دینی نگریسته شود در عصر حاضر نیز می‌توان مهمترین سؤالاتی که در حوزه‌های مختلف علوم بشری مطرح است و به نحوی با سعادت وی در ارتباط است را بر قرآن و کلام مفسرین آن یعنی سنت معصومین (ع) عرضه کرد و پاسخهای نابی را دریافت نمود که البته فناوری ژنتیک و دغدغه‌های اخلاقی که ایجاد کرده است نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود.

*به صورت کلی اخلاق اسلامی به مباحث جدید چه نگاهی دارد؟

اصولاً باید به اخلاق اسلامی نیز همانند دیگر ابعاد دین به دید پدیده shy&ای پویا و پاسخ‌گو در تمامی اعصار نگریست. البته نباید از این سخن، نسبیته را برداشت کرد که امروزه برخی داعیه دار آن در حوزه فلسفه اخلاق هستند. اخلاق اسلامی با پذیرش اصول لایتغیر اخلاقی که دارای ارزش اخلاقی ثابتی هستند و به تعبیر مرحوم مظفر علت تامه حسن و قبح اند، این امکان را برای محققین ایجاد کرده است تا با تکیه بر این اصول و به کارگیری نقل، عقل و شهود باطنی به اجتهاد اخلاقی پرداخته و به بررسی مواردی بپردازند که حکم اخلاقی آنها مشخص نبوده و نص صریحی نیز در مورد آنها در متون دینی وجود ندارد.

اگرچه در بستر اسلامی برخلاف غرب مسیحی، این اجتهاد اخلاقی تکلیف‌نهایی را مبنی بر جواز یا عدم جواز عمل را مشخص نمی‌کند و این وظیفه بر عهده فقه و شریعت گذاشته شده، اما نتایج بررسی اخلاقی افعال و به ویژه مسائل مستحدثه shy&ای که فناوریهای نوین پیش روی محققان نهاده است، بسیار قادر خواهد بود به فقها در مسیر استنباط احکام مدد رساند و در حکم و فتوای‌نهایی در مورد جواز یا عدم جواز یک عمل تأثیرگذار باشد. اگر ما برای اخلاق و پژوهشهای اخلاقی در حوزه‌های مختلف و از جمله اخلاق پزشکی و زیرشاخه آن اخلاق ژنتیک چنین قابلیت‌هایی را بپذیریم آنگاه اخلاق اسلامی در کوران مباحث داغی که امروزه در سطح بین‌الملل در مورد پیامدهای مهندسی ژنتیک و شیوه‌های به کارگرفته شده در آن مطرح است حرفهای زیادی برای گفتن خواهد داشت و میراث برجای مانده توسط دانشمندان اسلامی می‌تواند در این راستا بسیار مفید و مؤثر باشد.